

Zongorapedagógia a dualizmus korában

A zongoratanulás meghatározó irányainak és tartalmi alakulásának
reprezentációja Chován Kálmán munkáiban

Szerző:

Réti Tamás¹

PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola (Pécs)

Tóth Aladár Zeneiskola (Budapest)

Absztrakt

Jelen tanulmány a XX. század első felében az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia szakértői által hivatalos kottakiadványként elfogadott, valamint a különböző fenntartású zeneoktatási intézmények zongora tantervi ajánlásaiban megjelenő *Zongoraiskola* címmel közreadott munkákat és az ahhoz kapcsolódó, *A zongorajáték módszertana mint nevelési eszköz* című módszertani kötetet helyezi górcső alá (lásd CHOVÁN, 1907a, 1907b, 1907c). A primer források vizsgálatával² elsődleges célunk a korszak meghatározó zongorapedagógiai összeállításain keresztül bepillantást adni a zongoratanítást segítő kiadványokba, valamint felfedni a zenepedagógiai és tartalmi felfogásukban megjelenő sajátosságokat. Ezen túlmenően a feltáró vizsgálat keretei között kísérletet teszünk a dualizmus időszakának zongorapedagógiai célkitűzései, valamint a vezető szakmai műhelyek és tanáregyéniségek, továbbá a kiadványok keletkezési környezetének vázlatos áttekintésére és a szerző által megrajzolt zongoraoktatás fejlődési irányainak demonstrálására.

Kulcsszavak: zenepedagógia, zenetanulás, zongoraiskola, zongorapedagógia

Diszciplína: zenepedagógia, zenetudomány

Bevezetés

A magyar zongorapedagógiai kottakiadványok történetének mérföldköveként 1802-ben jelent meg a Gáti István (1780-1859) nevével fémjelzett³ első magyar nyelvű zongoraiskola. A korábbi történeti vizsgálódások alapján megállapítható, hogy a hiánypótló kiadvány keletkezését követő évtizedek nemcsak fokozatos bővülését mutatják a magyar nyelven készült

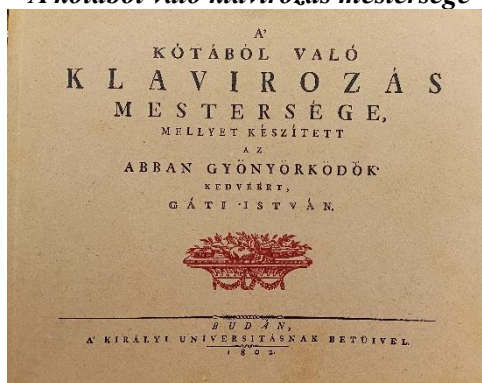
¹ Elérhetőség: retitamas82@gmail.com.

² A különböző forrásmunkákból idézett szövegek(részlet)eknél az eredeti írásmódot minden esetben megtartottuk.

³ A kiadvány teljes címe: „A' kótából való klavírozás mestersége, melyet készítetett az abban gyönyörködők kedvéért, Gáti István.” (GÁTI, 1987).

zenepedagógiai összeállításoknak⁴, hanem tartalmi felépítésükben a XX. századi zongoratanítás didaktikai és nevelési célkitűzéseinek csirái is azonosíthatóak (VESZPRÉMI, 1976).

1. kép – Gáti István (1802)
A kótából való klavírozás mestersége

(Forrás: saját felvétel, GÁTI, 1987)

Az 1900-as évek elejére – közel egy teljes évszázad leforgása alatt – már egyértelműen mutatkozik a zongoratanítást és zongoratanulást támogató kötetek és azok szerkesztőinek szakmai professziójában bekövetkezett jelentős elmozdulások. Miközben a XIX. századi zenepedagógiai kiadványok összeállítói gyakran nem képzett muzikusok⁵, addig a XX. század elejére már a zenepedagógia jeles képviselőiként⁶ azonosíthatók (DOBSZAY, 1984; VESZPRÉMI, 1976).

⁴ DÖMÉNY Sándor (1827): *Útmutatás a fortepiano helyes játszására 62 gyakorlásokban*. Pest. Lichtl Károly.; GÁLYI János (1831): *A mus'ika tudománya vagy fundamentumos új tanítás*. Nagykároly.; JANOTYCKH János (1844): *Elméleti és gyakorlati bevezetés a' zongorázást alapos könnyen érthető módszerrel megtanulni*. Pest. Grimm., BARTALUS István (1862): *Módszer a zongora helyes játszására*. Pest. Rózsavölgyi és társa., ABELSBERG Vilmos (1867): *Elméleti és gyakorlati zongoratan*. Pest. Kugler László. etc. (VESZPRÉMI, 1976)

⁵ Gáti István (1780-1859): vízépítő mérnök, közgazdász (SZABOLCSI – TÓTH, 1965b: 25); Dömény Sándor (1791-s.a.): ügyvéd (SZABOLCSI – TÓTH, 1965a: 506); Janotyckh János: (1811-1861 után) hadügyminisztériumi hivatalnok (SZABOLCSI – TÓTH, 1965b: 267)

⁶ Bartalus István (1821-1899) zenetanár, zenetörténész. A magyar zenetörténeti kutatások egyik megalapozója, aki úttörő munkát végzett a népdalkutatás terén is. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965a: 155); Chován Kálmán (1852-1928) zongorapedagógus, zeneszerző, zeneakadémiai tanár. 1891-1916 között a zongoratanárképző vezetője. Kiemelkedő munkái között módszertani és pedagógiai írásokkal, valamint zongorára készült kompozíciókkal találkozhatunk. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965a: 377); Kálmán György (1883-1944) zongoratanár, szakíró. 1919-től a Fodor Zeneiskola tanára, számos zenepedagógia írás szerzője. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965b: 293); Senn Irén (1883-1957) zongoraművész, -tanár. 1905-1927 között a Fodor Zeneiskola zongoratanára, valamint 1920-tól a Zeneművészeti Főiskola tanárképző tanfolyamának vezetője. Kálmán Györggyel és Molnár Antallal zongoraiskolát jelentetett meg. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965c: 355) Molnár Antal (1890-1983) zeneszerző és zeneesztéta. 1957-ben Kossuth díjjal tüntették ki. Számos zongoramű, kamarazene és zenekari mű szerzője. Előadások vezetője, zenei írások szerzője szakmai folyóiratokban és különböző szerkesztett kiadványokban. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965b: 618-619), Szendy Árpád (1863-1922) zongoraművész, -tanár. 1890-től a Zeneakadémia tanára, 1911-től a zongora-művészképzőjének vezetője. Instruktív pedagógiai kiadványok összeállítója, zongoradarabok szerzője. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965c: 444)

Lassú, de fokozatos változás mutatkozik a zongora-szaktudomány és a zenei nevelés területein is, amelyek eredményei kiválóan manifesztálódnak – a zeneoktató-nevelő munkában valódi taneszközzé és a zongoratanítás elengedhetetlen speciális segédeszkövévé vált – zongoraiskola elnevezésű kottakiadványokban és módszertani útmutatókban (CHOVÁN, 1907a, 1907b, 1907c; KÁLMÁN, 1926; ROZSNYAI, 1912). Fontos látni, hogy a kiadói politika⁷ is felismerte azt, hogy az eladott példányszámot jelentősen növeli, ha az instruktív kiadványok írásával vagy szerkesztésével az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia felkészült oktatóit, vagy az alsófokú zeneoktatás újításra nyitott pedagógusait bízzák meg. Ennek eredményeként a korábbi kiadványokhoz képest a hangszeres iskolák egyre szakszerűbben, a zenét tanuló gyermekek életkori sajátosságaihoz igazodva segíthetik az új zenei és elméleti ismeretanyagok megértését és elsajátítását, valamint a zenei képességek és készségek fejlesztését (MÉSZÁROS, 1989; RÉTI, 2022a; VESZPRÉMI, 1976).

Zeneoktatási környezet a XIX-XX. század fordulóján

A vizsgált kiadványok keletkezését övező kulturális és oktatási környezet alapos vizsgálatára nem vállalkoztunk, azonban vázlatosan áttekintettük a munkák keletkezési körülményeit befolyásoló hangsúlyos tényezőket.

A századforduló utolsó éveiben nagyarányú fejlődés mutatkozott a főváros gazdasági, kulturális és társadalmi életében (RETKES, 2011). Budapest lakóinak száma az 1900-as évek elejére megközelítette az egymilliót, a közigazgatás modernizálódott, kiépült a közlekedési hálózat, fellendült az ipari termelés. Ezzel egyidőben a kulturális élet is kivirágzott: a fővárosba koncentrálódott a könyv- és lapkiadás, a tudományos és zenei élet, valamint az irodalmi és művészeti társaságok és a felsőoktatási intézmények, ugyanakkor elindult a főváros oktatásügyének tartalmi megújulása. (MANN, 2002; ROMSICS, 2023)

Az 1875-ben Liszt Ferenc elnökletével, Erkel Ferenc igazgatóságával alapított Országos Magyar Királyi Zeneakadémia a századfordulóra már nemzetközi szinten is elismert intézményként biztosította a legmagasabb zenei képzést. Az oktatás palettája Mihalovich Ödön (1887-1929) vezetése alatt⁸ tovább szélesedett új tanszakok és tanfolyamok elindításával, valamint professzionális tantárgyi és tantervi struktúra kidolgozásával. (lásd még RÉTI, 2022a;

⁷ A zenei kiadványok leggyakoribb kiadói: Cserépfalvi Könyvkiadó, Rozsnyai Károly Könyv és Zeneműkiadó, Rózsavölgyi és Társa Kiadó.

⁸ 1887-től 1917-ig az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia igazgatója.

SZERZŐ, 2011, VESZPRÉMI, 1976) A Zeneakadémia kiváló szakemberei⁹ olyan művészegyéniségekkel foglalkozhattak, mint Bartók Béla (1881-1945), Dohnányi Ernő (1877-1960), Kodály Zoltán (1882-1967) etc. (DOBSZAY, 1984; SZERZŐ, 2011)

A művészképzés mellett zongoratanárookra is nagy szükség volt, amit az 1904-es statisztikai adatok is alátámasztanak, amelyek a főváros tizenegy bejegyzett zeneiskolájáról tájékoztatnak. (MAGYAR STATISZTIKAI ÉVKÖNYV, 1905: 411) A századforduló elején a zenei kiadványokat legnagyobb számban használó, sokszor nevükben is különböző fővárosi alapfokú zenei intézménytípusok¹⁰ gyakran „teljesen eltérő tanrendszert követnek, nincs egyöntetűség sem a tantárgyakban, sem a tananyagban, sem az osztályrendszerben.” (HARRACH, 1896b: 256) Az egyenlőtlen színvonalú képzés egyik magyarázata, hogy „az országban működő zenetanárok kilenctized része is állami képzés híján van” (SZTOJANOVITS 1934: 49), ugyanis „nem tanulták a tanítás művészetét, egyszerűen felcsaptak tanárnak”. (HARRACH, 1896c: 32) A problémák gyökerét a képzett oktatók abban látták, hogy „az egész országnak csak egy állami zeneiskolája van: az orsz. m. kir. zene-akadémia [...]” (HARRACH, 1896a: 168) és „a többi zeneiskolával az állam mitsem törődik. Sehol egyöntetűség, semmi normatívum” (HARRACH, 1896a: 168), sőt „a zenei szakiskolák jórészt terv és cél nélkül működnek, az állami ellenőrzés teljes híján.” (HARRACH, 1896a: 168)

A kor gyakorlatának megfelelően a zenetanulás főként magántanárok által volt elérhető, azonban a művészeti iskolák számának növekedésével egyre nagyobb igény mutatkozott a professzionálisan képzett tanerő alkalmazására. A felkészült zongoratanárok képzését a Zeneakadémia 1891-ben zongora szakon elindított tanárképző programja biztosította, ahol a következő évtizedek alapfokú zongoratanárai¹¹ Chován Kálmán és Szendy Árpád vezetésével szerezhették meg a művésztanári végzettség alapjait.

A zenei nevelés reformjának szükségességére a kor neves szakértői többször felhívták a figyelmet. Harrach József (1848-1899) 1896-ban (lásd HARRACH, 1896a, 1896b, 1896c), majd Sztojanovits Jenő (1864-1919) 1906-ban, (lásd SZTOJANOVITS, 1934) Molnár Antal (1890-1983) pedig 1926-ban (lásd MOLNÁR, 1926) különböző fórumokon nyomatékosan adtak hangot az iskolai zenetanítás, valamint az iskolán kívüli hangszeres zeneoktatás átalakításának és az egységes tantervi és követelményrendszer bevezetése haladéktalan megindításának.

⁹ Herzfeld Viktor (1856-1920) zenelmélet, majd zeneszerzés tanár (SZABOLCSI – TÓTH, 1965b: 194); Koessler János (1853-1926) zeneszerzés tanár (SZABOLCSI – TÓTH, 1965b: 351); Thomán István (1862-1940) zongoraművész, -tanár. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965c: 512)

¹⁰ Zeneakadémia, Zenede, Zeneiskola, Zenekonzervatórium. (lásd MAGYAR STATISZTIKAI ÉVKÖNYV, 1905)

¹¹ A teljesség igénye nélkül Szendy Árpád tanítványai: Kabos Ilonka (1893-1973), Nagy Géza (1876-1938), Senn Irén (1883-1957), Varró Margit (1881-1978) etc.; Chován Kálmán tanítványai: Tarnay Alajos (1870-1933), Szalay Stefánia (1886-1964), Székely Arnold (1874-1958) etc.

Ugyanakkor sürgették a zenei műveltség intézményi terjesztését és a zenetanárok országos hiányának megoldását.

A századfordulón működő zeneiskolái közül ki kell emelnünk a berlini Stern és Klindworth-Scherwenka konzervatóriumok mintájára Fodor Ernő által 1903-ban megálmodott zeneiskolát, amely *„szakképzett zenetanárokkal, a zeneakadémia által kiadott tantervvel és javasolt pedagógiai módszerekkel figyelemre méltó sikereket ért el az intézményt választók körében”* (RÉTI, 2022b: 92), továbbá a Sztojanovits Jenő által a főváros polgári iskoláiban 1910-ben elindított zenetanfolyamokat (GESZLER, 1937).

A Zongorapedagógia célkitűzései, irányai

A dualizmus időszaka alatt a kottakiadványok egyre gazdagabb kínálata vált elérhetővé, azonban az ismert kiadványoknak és a zongoratanításnak a tartalmával, gyakorlatával kapcsolatban a kor egyik ismert zenetanára, Megyery Károly¹² több dilemmát is megfogalmazott: *„sokkal célszerűbb volna, hogy a sok skála etűde, új-gyakorlatok s alapos zongoraiskolák helyét fokozatosan rendezett népdalok foglalják el [...]”* (MEGYERY, 1868: 344) Ezen túlmenően azt is hangsúlyozza, hogy *„fő hiánya a mostani tanításnak a vizsás és természetellenes tanmenet. Azzal kezdjük rendesen a tanítást, a hol végeznünk kellene t.i. az elmélettel, s a helyett, hogy előbb gyakorlati adatokkal, vagy is zenészetileg szólva, életből merített dallamokkal szolgáljunk tanítványainknak, melyekből az illető elméleti szabályokat legkönnyebben kivonhatnánk: magával az eredménnyel, a száraz elmélettel gyötörjük.”* (MEGYERY, 1868: 343)

A magyar zongorapedagógia anomáliáit Chován Kálmán és Szendy Árpád – művésztanári tevékenységeiken túlmenően – tanterv- és tankönyvkészítő munkáikban igyekeztek orvosolni. Az alsófoktól a legmagasabb fokig – tizenkét évfolyamra – szillabus típusú zongora tantervek szisztematikus kidolgozásával iránymutatást adtak a zenetanároknak, valamint a tantervi célok és követelmények megvalósulását magyar nyelvű zongorapedagógiai kiadványok összeállításával segítették. (lásd még SZIRÁNYI, 2011) Értékteremtő munkájuknak köszönhetően a zenetanulóknak elérhetővé váltak J. S. Bach (1685-1750), Carl Czerny (1791-1857), Henri Bertini (1798-1876), Johann Baptist Cramer (1771-1858) munkáinak magyar nyelvű instruktív kiadványai. (SZIRÁNYI, 2011, 2015)

¹² Megyery Károly (1830-1912) zongorapedagógus, a Nemzeti Zenede tanára. Munkái között zenepedagógiai cikkek és zongoramódszertani kiadvány található. (SZABOLCSI – TÓTH, 1965b: 571)

Chován (1907): A zongorajáték módszertana

Az adott kor zongorapedagógiai célkitűzéseinek további felfedéséhez Chován Kálmán *A zongorajáték módszertana*¹³ című forrásmunkájára támaszkodtunk (lásd CHOVÁN, 1907a). Chován először 1892-ben készült módszertani kiadványában¹⁴ összegezte több évtizedes zongoratanári tapasztalatait – építve az adott időszak korszerű, többnyire német eredetű neveléstudományi és zenetudományi eredményeire – elsősorban hallgatói és gyakorló zongoratanárok számára. Munkája átdolgozása is hamarosan megtörtént, aminek köszönhetően 1905-ben már a bővített kiadása is megjelent, amely 1950-ig több kiadást is megélt.

A három nagyobb egységből álló összegző kiadvány az első, általános zenei neveléssel foglalkozó részében felhívja a figyelmet, hogy a zongora a „[...] *legelterjedtebb hangszer – tanításának módszere a mai kivánalmak magaslatára emelkedik, t.i. az általános nevelés elvei és szabályai szerint történik. Ezek pedig: természetes kiindulás, fokozatos és tudatos haladás és eszményi cél szem előtt tartása.*” (CHOVÁN, 1907a: 16-17) A második összetett részben a kezdőtanításhoz és a technikaképzéshez kap instrukciókat az olvasó, ami alapján „*a tanítás kiindulása legyen [...] a gyermeki kedélynek s felfogásnak megfelelő, tehát játszói, könnyű és értelmes.*” (CHOVÁN, 1907a: 40) A tanítás iránya pedig az ismertből induljon ki és haladjon az ismeretlen felé. „*A zongoratanítónak tehát az első teendője a kezdő növendéknél a hallást képezni és fejleszteni, mint minden zenélésnek alapfeltételét [...].*” (CHOVÁN, 1907a: 42) A hallásképzésen túlmenően Chován nyomatékosítja, hogy „*a gyakorlati zongorajáték legfontosabb s egyszersmind legnehezebb részét képezi az ujjaknak szabályszerű és helyes mozdítása, a melyet billentésnek nevezünk.*” (CHOVÁN, 1907a: 71)

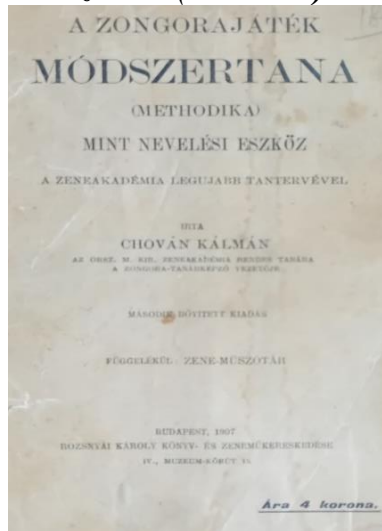
A harmadik egység a gyakorlati tanításhoz ad konkrét javaslatokat és a korábbi zongorapedagógiai kiadványokkal ellentétben a tananyag felépítésével, valamint a tartalmával kapcsolatban fogalmaz meg előremutató gondolatokat, majd közli a teljes tantervet: „*A gyakorlati tanításnál fontos szerepet játszik a tananyag helyes megválasztása [...] a növendék mindenkor csak jó és nemes zenét miveljen*” (CHOVÁN, 1907a: 139) Ezen túlmenően nem kizárólag a technikaképzésre koncentrálnak, hiszen kiemeli, hogy „*[...] a növendék játszandó darabját úgy technikailag, mint szellemileg képes legyen legyőzni*” (CHOVÁN, 1907a: 140), továbbá a „*[...] a 4 kezű játék nagyon ajánlatos, sőt szükséges, mert egyszersmind előiskoláját*

¹³ A kiadvány teljes címe: *A zongorajáték módszertana (methodika) mint nevelési eszköz.* (lásd CHOVÁN, 1907a)

¹⁴ „*Első sorban az orsz. m. kir. zeneakadémia zongoratanár-képző jelöltjei számára óhajtottam tankönyvet írni, melyben a gyakorlati zongorajáték tanmódszere rendszeresen, tudományos alpra fektetve s a gyakorlati tapasztalat legújabb vívmányai segítségével felépítve, az ne csak pusztán a szabályok felsorolására szorítkozzék [...].*” (CHOVÁN, 1907a: III)

képezi az összjátéknak, melynek fontossága a zenei kiképzésnél oly lényeges szerepet játszik [...].” (CHOVÁN, 1907a: 146)

2. kép – Chován Kálmán (1907)
A zongorajáték módszertana (methodika) mint nevelési eszköz

(Forrás: saját felvétel, CHOVÁN, 1907a)

Zongoraiskolák tartalmi követelményei

A vizsgált időszak zongoraiskoláival kapcsolatos elvárások szempontjait teljes mértékben nem ismerjük, azonban Bartók-Reschofsky Zongoraiskolájának bírálata alapján – 1917-ből fennmaradt értékelésekből – igyekeztünk rekonstruálni a tankönyvbíráló bizottság elvárásait¹⁵. A bírálatok nem egységes szempontrendszer szerint készültek, azonban a gyakorló zongoratanárok által megfogalmazott szakmai vélemények objektív képet adhatnak a használt kottakiadványok felépítésével, összeállításával, valamint tartalmával és szerkezetével kapcsolatos optimális követelményekről.

Az 1917-ből fennmaradt Bartók-Reschofsky kiadványával kapcsolatos bírálatok több pontban is a mű elméleti ismereteket értelmező és összefoglaló szövegeinek kevésbé magyaros stílusára¹⁶, valamint szövegekben az érthető fogalmazás és szövegezés fontosságára hívták fel a figyelmet. Ezen túlmenően a hangszeres iskola bírálói a kottakiadvány didaktikai

¹⁵ A zongoratanulás első évének támogatásához a Rózsavölgyi és Társa Kiadó az 1913-ban megjelentetett Bartók Béla és Reschofsky Sándor által készített Zongoraiskolát szerette volna az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia tantervi tananyagába elismertetni. A kiadványt a Zeneakadémia által felkért tankönyvbíráló bizottság nézte át, amelynek tagjai: Dohnányi Ernő, Hegyi Emánuel, Laub István, Nagy Géza, Oswald János, Szendy Árpád, Székely Arnold. Az elkészült összegző bírálat alapján a kiadvány nem nyert felvételt, azonban a kiadvány 1913-as megjelenésétől kezdve a mai napig elérhető. (VIKÁRIUS, 2015)

¹⁶ Szendy Árpád bírálatában a kiadvány „magyartalanul, hanyagul fogalmazott”. (VIKÁRIUS, 2015: 170)

apparátusában megjelenő illusztrációk és a különböző gyakorlatok, magyarázó szövegek közötti kapcsolatának fontosságát is hangsúlyozzák. A kottakiadvány gyakorlatainak összeállításánál követelményként jelenik meg a bírálóknak, hogy motiválja a tanulót, segítsen megkedveltetni a zongorázást, valamint zeneileg olyan értékes anyagot biztosítson, amely az első évfolyam zenei-technikai követelményeinek megfelel. (VIKÁRIUS, 2013)

Szendy szempontrendszerében a zongoraiskolának olyannak kell lenni, hogy „*a zongorázni-tanulás különböző képességű újonczait is eredményesen vezesse a haladás útján, a tanítót pedig segítse munkájában [...]*” (VIKÁRIUS, 2013: 180), továbbá a zenei műszavak használatában is a következetességet tartja kitételnek. Ugyanakkor a zongoraiskola didaktikai felépítése, a zongorajáték alapelemeihez szükséges technikai gyakorlatok nehézségi szintnek megfelelő fokozatos beosztása, továbbá a gyakorlatokhoz kapcsolódó magyarázó szövegek zsinórmértékként segítsék a zongoratanárt és tanulót a tanulmányok alatt. Székely zongoraiskolával kapcsolatos követelményei között a változatos gyakorlatok és a korábbi német zongoraiskolák sablonos zenei anyagához képest dallamos zeneművek a hangsúlyosak, ezen kívül szükségesnek érzi a tanuló értelmi képességeinek megfelelő magyar nyelvű magyarázó anyagot. Oswald áttekintő elemzése alapján arra következtethetünk, hogy a hasonló kiadványok törekedjenek a korszerű módszerek – gyermeklélektan és az életkornak megfelelő szemléltető eszközök –, valamint a fokozatosság elvét követő gyakorlati példák beépítésére és „*összességét adja a zongoratechnika valamennyi csirájának*” (VIKÁRIUS, 2013: 181).

Chován (1907): Elméleti és gyakorlati zongora-iskola mint nevelési eszköz

3. kép – Chován Kálmán (1907)

Elméleti és gyakorlati zongora-iskola mint zenei nevelési eszköz kezdők számára I. kötet

(Forrás: saját felvétel, CHOVÁN, 1907b)

Chován Kálmán 1905-ben megjelent hangszeres iskoláját 25 éves tanítási tapasztalataira építve, a Zeneakadémia által kiadott tantervi követelményeknek megfelelően dolgozta ki. A több évtizedig használt, az alapfokú zenepedagógiai munkák sorát gazdagító kiadvány a zongorapedagógia történetében több szempontból is előremutató.

1. táblázat - Chován Kálmán Zongoraiskola kottakiadvány I. és II kötetének adatlapja

Kiadó neve	Rozsnyai Károly kiadása	
A kiadvány címe	Elméleti és gyakorlati zongora-iskola mint nevelési eszköz Op.21. I. (lásd CHOVÁN, 1907b) és Elméleti és gyakorlati zongora-iskola mint nevelési eszköz Op.21. II. (lásd CHOVÁN, 1907c)	
Kiadás éve	1907	
Kiadás száma	Második	
Méret (mm)	310*250	
Borító/kötés	puha/tűzött	
Tájolás	álló	
Illusztrációk	+	
Egyéb jellemzők	Figyelemfelkeltő betűkkel és virágmotívumokkal díszített kiadványfedél.	
Színvilág	fekete-fehér	
Összterjedelem (old.)	I. kötet: 90	II. kötet: 82
Előszó (old.)	I. kötet: 1	II. kötet: 2
Utószó (old.)	I. kötet: -	II. kötet: -
Tartalomjegyzék (old.)	I. kötet: -	II. kötet: 1
Függelék (old.)	I. kötet: 1	II. kötet: -
Tartalmi súlypontok száma (db)	I. kötet: IX szakasz	II. kötet: 21 egység

(Forrás: saját szerkesztés, Chován, 1907b, 1907c alapján)

A kiadvány előszavában Chován ismerteti, hogy a vizsgált forrás az eredeti munkája második, két kötetre (füzetre) bővített kiadása. Az első összeállítás „*egy tanévre túl sok – két tanévre pedig kevés anyagot tartalmazott.*” (CHOVÁN, 1907b: 3) A bevezetőből azt is megtudhatjuk, hogy az átszerkesztett kiadvány szigorúan igazodott az Országos Zeneakadémia tananyagához és az anyanyelven való közreadás Rozsnyai Károly – a kottakiadó vállalat vezetőjének – kezdeményezésére történt. Ennek következtében a két kötetre bővített kiadványban „*[...] a növendék most két teljes tanévre lesz ellátva a szükséges elméleti, technikai, előadási, sőt még négykezestananyaggal is.*” (CHOVÁN, 1907b: 3)

Az első kötet előszavát kilenc *szakaszra* osztott¹⁷ elméleti ismeretanyag követ. Ennek tartalma szisztematikusan kidolgozott és az elméleti és zenei anyag fokozatos bővítésével került

¹⁷ 1. A zenélés céljai és eszközei. 2. Zenei hang, zenei hallás. 3. Ritmusérzék. 4. Hangjegyértékek. 5. Testtartás, az ülés, a kéztartás. 6. Kottairás, összhangérzék. 7. Violin kulcs, basszus kulcs. 8. Ujjgyakorlatok. 9. Hármashangzat, futam, a zenei szép elemei.

összeállításra. Minden elméleti fejezet önellenőrző kérdésekkel zárul¹⁸, amelyek megválaszolása a tanárnak és tanulónak visszajelzés.

2. táblázat - Chován Zongoraiskola I. kötet struktúrája

Előszó	Tanulást segítő ellenőrző kérdések	Képek, ábrák, függelék	Tartalomjegyzék
a második kiadáshoz	ellenőrző kérdések 72 db	képeket nem tartalmaz a kiadvány, ábra a kvintkörről és a klaviatúráról található, a hátoldalon a négykezes játékokról függelék	nem tartalmaz

(Forrás: saját szerkesztés, CHOVÁN, 1907b alapján)

A zongoraiskola a zenetanulás első évét megalapozó ismeretanyag elsajátítására készült, azonban az elméleti és gyakorlati példákban egyértelműen a hallásképzés, a kottaolvasás és a technikaképzés túlsúlya figyelhető meg a zenei ismeretanyag gyakorlati példáival szemben. (lásd 3. táblázat) Az elméleti ismeretanyagot technikai készségfejlesztő gyakorlatok követik¹⁹, amelyek gazdag választékát tartalmazzák a két kéz függetlenítésétől kezdve a különböző játékmódokig és billentésmódokig. A kötet zenei anyagában a klasszikus és romantikus stílus képviselőitől választott kompozíciók – többnyire karakterdarabok, vagy szonatinák, valamint a kamarazenélést segítő rövid lélegzetű négykezes zeneművek – találhatók.²⁰

3. táblázat - Chován Zongoraiskola I. kötet gyakorló feladatainak részletezése

Zeneelméleti gyakorló feladatok száma (db)	Technikai készségfejlesztő gyakorlatok száma (db)	Zeneművek száma	
		Magyar szerzők (db)	Külföldi szerzők (db)
70	92	0	28

(Forrás: saját szerkesztés, CHOVÁN, 1907b alapján)

¹⁸ Ellenőrző kérdések az első szakaszból: Mit értünk zenélés alatt? Mit célozhat a kezdő növendék a zenei szépből? Mi teszi a tanulást érdekessé? Mi idéz elő a zenélésnél a szépet? etc. (CHOVÁN, 1907b: 4)

¹⁹ A technikafejlesztést elősegítő munkák szerzői Chován Kálmánon kívül német szerzők: Carl Albert, Löschor (1819-1905), Albert Biehl (1834-1899), Louis Köhler (1820-1866).

²⁰ A kötetben található zeneművek szerzői: Carl Reinecke (1824-1910), Johann Baptist Vanhal (1739-1813), Fritz Spindler (1817-1905), Robert Volkmann (1815-1883), Gustav Janke (1838-1882), Cornelius Gurlitt (1820-1901), Friedrich Burgmüller (1806-1874), Robert Schumann (1810-1856), Muzio Clementi (1752-1832).

A második kötet szülőkhöz és zongoratanárokhoz írt előszavában Chován megfogalmazta a kiadvánnyal kapcsolatos célkitűzését, vagyis azt, hogy a sikeres zongoratanulás, zenetanulás létrejöttét a zeneelméleti és gyakorlati anyag egymástól elválaszthatatlan összekapcsolásában látja. „*A növendék kezdettől fogva ismerje meg a célt, mely felé törekednie kell, hogy ismerje meg az eszközöket, melyekkel azt elérheti; hogy mindig világosan lássa mit kell tennie, miért, és hogyan, s hogy mindezek által az öntudatos cselekvéshez szokják.*” (CHOVÁN, 1907c: 2)

Ezen túlmenően az előszó hangsúlyos gondolatokat közöl a zongoratanulás kezdetével kapcsolatban. Chován tapasztalatai alapján a zongoratanulás elindításához a 6 – 7 éves életkort korainak, a 8 éves kort megfelelő testi és értelmi képességek esetén lehetségesnek, a 9. életévet a legoptimálisabbnak jelöli meg. „*A túlkorai zongoratanulás tehát praktikus szempontból fölösleges, zenei szempontból pedig káros, mert helyes tanmódszerhez gyermek még nem érett, helytelen tanmódszer mellett pedig a zene nem válhatik nevelési eszközzé, vagyis nem lehet az az értelemnek, akaratnak, kedély-, képzelemnek- és izlésnek fejlesztője és nemesítője.*” (CHOVÁN, 1907c: 2)

A sikeres tanulmányokhoz a zongoratanártól megköveteli a gyermeklélektan és a tanuló általános és zenei képességeinek, adottságainak ismeretét, a szülőtől pedig a jó minőségű hangszer biztosítását. „*Kezdőknél mély betekintés a gyermek lelkébe, végzőknél mély betekintés a zeneművek szellemébe képezi a feladatok nehézségét és a siker feltételét.*” (CHOVÁN, 1907c: 2) Felhívja a szülők figyelmét, „*hogy a növendéknek lehetőleg jó hangszere legyen, hogy az a hangkellemet és hangzási szépségeket megszokhassa.*” (CHOVÁN, 1907c: 2)

4. táblázat - Chován Zongoraiskola II. kötet struktúrája

Előszó	Tanulást segítő ellenőrző kérdések	Képek, ábrák, függelék	Tartalomjegyzék
szülőkhöz és oktatókhoz, valamint a második kiadáshoz	nem tartalmaz	nem tartalmaz	tartalmaz

(Forrás: saját szerkesztés, CHOVÁN, 1907c alapján)

A szerző az első kötetten ellentétben a zongoraiskolájának II. kötetébe már nem épített hosszú magyarázó szövegeket és ellenőrző kérdéseket sem kapcsolt a zenei ismeretanyag elsajátításához. A tananyagrészeket 21 fejezetre osztja, amelyek koherens egészet alkotnak. A kottakiadvány illusztrációkat nem tartalmaz, rövid magyarázatokkal segíti az elméleti ismeretanyag megértését. A tájékozódást tartalomjegyzék segíti.

5. táblázat - Chován Zongoraiskola II. kötet gyakorló feladatainak részletezése

Zeneelméleti gyakorló feladatok száma (db)	Technikai képességfejlesztő gyakorlatok száma (db)	Zeneművek száma	
		Magyar szerzők (db)	Külföldi szerzők (db)
0	42	0	25

(Forrás: saját szerkesztés, CHOVÁN, 1907c alapján)

A zenei anyag tartalmában fokozatos egymásra épülés figyelhető meg, azonban az – első kötethez hasonlóan – itt is a technikaképzés túlsúlya a domináns, valamint a kiadvány meghatározó részében a zenei kompozíciókat Chován többnyire német zeneszerzők²¹ munkáiból meríti. A kottakiadvány utolsó szakasza a négykezes játékot támogatja 13 db kompozícióval.

Összegzés

A XX. század elejére a zongoratanulást és zongoratanítást segítő kiadványok száma jelentősen növekedett, bővült, amelyek egyik meghatározó szegmense a zongoratanulás kezdő éveit segítő, *zongoraiskola* címmel ellátott kottakiadványokban manifesztálódik. Ugyanakkor az első magyar nyelvű zongoraiskola megjelenése óta a *zongoraiskolák*, mint tanítási segédeszközök folyamatosan formálódtak.

Összességében megállapítható, hogy a bemutatott kiadványok alkotójának célkitűzései között szerepel a zongoratanítás kezdő időszakának megfelelő tananyag összeállítása, a megértéshez, a rögzítéshez és a komplex zenei képességek fejlesztéséhez megfelelő módszerek és ismeretek összefoglalása, valamint sokrétű gyakorló feladatok és gazdag zenei anyag biztosítása az adott kor neveléstudományi és zenepedagógiai elvárásainak megfelelően. A kiadványokban ugyanakkor az elméleti ismeretek túlsúlya a domináns, a zenei ismeretanyaga az európai szerzőkre épít, a didaktikai felépítésében, a nyelvezetében és a kidolgozottságának

²¹ Carl Maria von Weber (1786-1826), Friedrich Kuhlau (1786-1832), Henri Bertini (1798-1876), Robert Schumann (1810-1856), Muzio Clementi (1752-1832), Thodor Kullak (1818-1882), Theodor Lack (1846-1921), Heinrich Lichner (1829-1898), Johann Nepomuk Hummel (1778-1837), Loeschorn Heinrich Enckhausen (1799-1895), Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791).

színvonalában viszont hosszú évtizedekre előremutatóan meghatározza a zongoratanítás irányait.

Felhasznált források

Szakirodalom

DOBSZAY László (1984): *Magyar zenetörténet*. Gondolat Kiadó, Budapest.

GESZLER Ödön (szerk.) (1937): *A Budapest Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola huszonöt éves fennállása alkalmából kiadott emlékkönyv 1912-1937*. Budapest Székesfőváros, Budapest.

HALMOS Endre (2020): *Az ének-zeneoktatás története Magyarországon*. Argumentum, Budapest.

HARRACH József (1896a): Zenei nevelésünk reformja: A zenei nevelés állami szervezése és irányítása. *Magyar Paedagogia*, V. évf. 165-171.

HARRACH József (1896b): Zenei nevelésünk reformja: Zene-művészeti szakoktatás. *Magyar Paedagogia*, V. évf. 250-261.

HARRACH József (1896c): Zenei nevelésünk reformja: Zenetanárképzés. *Magyar Paedagogia*, V. évf. 329-348.

KÁLMÁN György (1926): *A zongoratanítás feladatai*. Rozsnyai Károly Zeneműkiadó, Budapest.

MAGYAR KIRÁLYI STATISZTIKAI HIVATAL (szerk.) (1905): *Magyar statisztikai évkönyv 1904*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest.

MANN Miklós (2002): *Budapest oktatásügye 1873-2000*. Önkönet Kft., Budapest.

MEGYERY Károly (1868): A jelenkori zenetanítás hiányai. *Zenészeti lapok*, VIII. évf. 22. sz. 342-344.

MÉSZÁROS István (1989): *A tankönyvkiadás története Magyarországon*. Tankönyvkiadó, Dabas.

MOLNÁR Antal (1926): Énekoktatásunk reformja. *Zenei szemle*, X. évf. 4. sz. 104-105

RÉTI Tamás (2022a): A zongora tárgy tantervi alakulása a XX. század első felében. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Szaktudományi és más pedagógiai tanulmányok*. International Research Institute, Komarno, Szlovákia. 282-290.

RÉTI Tamás (2022b): Egy zenepedagógiai alkotóműhellyé vált magánzeneiskola portréja a XX. század elején. In: Csehiová Agáta – Tóth-Bakos Anita – Szökö István – Strédl Terézia – Nagy Melinda (Eds.): *13th International Conference of J. Selye University. Pedagogical Sections. Conference Proceedings*. J. Selye University, Komarno, Szlovákia. 85-94.

RÉTI Tamás (2023): Czövek Erna szellemi öröksége: Fókuszban az életpálya tananyagreformeri és szakírói szerepmotívumai. *Parlando*, 5. sz. 1-17.

RETKES Attila (2011): *Géniusok és mesteremberek*. Gramofon könyvek, Budapest.

ROMSICS Ignác (2023): *Magyarország története a XX. században*. Helikon, Budapest.

- ROZSNYAI Károly (1912): *Rozsnyai Károly kalauza a zongoratanításban*. Kührner Nyomda, Budapest.
- SZABOLCSI Bence – TÓTH Aladár (szerk.) (1965a): *Zenei lexikon*. I. kötet. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- SZABOLCSI Bence – TÓTH Aladár (szerk.) (1965b): *Zenei lexikon*. II. kötet. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- SZABOLCSI Bence – TÓTH Aladár (szerk.) (1965c): *Zenei lexikon*. III. kötet. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- SZERZŐ Katalin (2011): Zenei élet a dualizmus korában. In: Kárpáti János (szerk.): *Képes magyar zenei történet*. Rózsavölgyi és Társa Kiadó, Budapest. 176-194.
- SZIRÁNYI Gábor (2011): Szendy Árpád tanári pályafutása. *Parlando*, 2. sz. https://www.parlando.hu/2011/2011-2/2011-2-08_Szendy.htm [2024-04-16]
- SZIRÁNYI Gábor (2015): *Zongorabillentyűk 2*. Gramofon Könyvek, Budapest.
- SZTOJANOVITS Jenő (1934): Állami feladatok a zeneitanítás terén. *Zene*, XVI. évf. 4.sz. 37-50.
- VARRÓ Margit (1921): *Zongoratanítás és zenei nevelés*. Rózsavölgyi és Társa Kiadása, Budapest.
- VESZPRÉMI Lili (1976): *Zongoraoktatásunk története*. Zeneműkiadó, Budapest.
- VIKÁRIUS László (2015): „Valse, mely inkább mazurka”. In: Dobszay Ágnes – Domokos Zsuzsanna – Péteri Lóránt – Vikárius László. (szerk.): *Szekvenciáktól szimfóniákig*. Rózsavölgyi és Társa, Budapest. 165-184.

Kottakiadványok, módszertani kötet

- CHOVÁN Kálmán (1907a): *A zongorajáték módszertana mint nevelési eszköz*. Rozsnyai Károly Könyv és Zeneműkereskedése, Budapest.
- CHOVÁN Kálmán (1907b): *Elméleti és gyakorlati zongora-iskola mint zenei nevelési eszköz kezdők számára. I. kötet. Op.21*. (Két teljes tanévre kibővített és lényegesen átdolgozott második kiadás) Rozsnyai Károly kiadása, Budapest.
- CHOVÁN Kálmán (1907c): *Elméleti és gyakorlati zongora-iskola mint zenei nevelési eszköz kezdők számára. II. kötet. Op.21*. (Két teljes tanévre kibővített és lényegesen átdolgozott második kiadás) Rozsnyai Károly kiadása, Budapest.
- GÁTI István (1987): *A' kótából való klavírozás mestersége, melyet készített az abban gyönyörködők kedvéért, Gáti István*. (Az 1802-ben, Budán a Királyi Universitasnak betűivel megjelentetett mű reprintje.) Zeneműkiadó, Budapest.